

Ošetřovatelství ve starověkém Egyptě

Představu o léčení a ošetřování nemocných si lze utvořit ze starých **papyrů**, které jsou nejcennějším zdrojem o vědění starých Egyptanů:

Papyrus káhunský

Pochází z doby 1900 let př. n. l. V současné době je uložený v University College v Londýně. Objevil ho sir William Mathew Flinders Petrie roku 1889 ve špatném stavu v troskách faraonského paláce v Káhu. Je to ucelený dokument pojednávající o *ženských chorobách*, popisuje metody pro *stanovení těhotenství*, *určení pohlaví plodu*. Je zde i část *veterinárního lékařství*.

Papyrus Smithův

Je uložen v newyorské Academy of Medicine. Roku 1862 ho získal mladý americký egyptolog Edwin Smith. Tento papyrus pochází údajně ze stejné hrobky v thébské nekropoli jako Ebersův papyrus a datuje se k době nástupu 18. dynastie. Je to kopie staršího papyru, jak naznačuje gramatická úprava textu. Celková délka je 4,68 m, šířka 33 cm a má 12 listů. Pochází z doby asi 1700 př. n. l. Jeho vznik je však podstatně starší, má se zato, že nalezený dokument je opis a originál pochází od Imhotepa, významného lékaře. Tento papyrus představuje *učebnici traumatologie* a pojednává o *chirurgické péči úrazů hlavy, nosu, brady, uší, rtů, kostí a páteře*. Každá observace nemocného staví na **přesném a neměnném plánu**: klinický popis, stanovení konečné diagnózy vyjádření ve smyslu prognózy a doporučený způsob léčby.

Papyrus Ebersův

Pochází z doby 1500 let př. n. l. Byl objeven v roce 1862 v Thébách Georgem Ebersem (1837–1898), který ho koupil od jednoho Egyptana. Papyrus má délku 20 metrů, šířku 30 cm, obsahuje 108 stránek o 20–22 řádcích. Text je datován do 9. roku vlády krále Amenhotepa I (přibližně 1550 př. Kr.). S jistotou lze říci, že jde o kopii staršího díla z období Staré říše. Obsahuje 875 různorodých receptů bez logického řazení. Pojednává o *chorobách dětských, kožních, ušních, očních, ženských*. Jsou zde i *texty motlítek k zařkávání zlých duchů*, způsobující posedlost a první zmínky o *duševních poruchách*. Jde o dosud nevýznamnější a nejdelší papyrus, uložený dnes v knihovně Lipské univerzity. Tento papyrus zmiňuje *péči* o duševně nemocné, o které bylo pečováno v chrámech pomocí různých cvičení, procházek v krásných zahradách, nemocní se také účastnili projížděk po Nilu. Běžný byl i poslech hudby, tanec, zábava.

Imhotep

Ostatní papyry

Existují další medicínské papyry – **Londýnský papyrus, Berlínský papyrus, Leydenský čarodějnický papyrus (magické formule)** a další.

Charakteristika péče v Egyptě

Podle zachovaných dokladů existovali ve Staré říši lékaři – *fyzikové*, kteří získávali vzdělání na lékařských školách. Léčba a péče o nemocné spočívala v podávání močopudných látek, projímadel, léků proti střevním parazitům. Byly aplikovány kosmetické masti. V egyptské lékárně existovaly léky používané dodnes – pelyněk, mák, ricinový olej, živočišné tuky apod. Aplikovány byly i čípky, prováděly se výplachy střev, pochvy, hojně se využívalo vykuřovadlo. Např. vykuřovalo se v době porodu, aby byly zesíleny děložní stahy rodičky. Ženy se posadily na hrnec, ve kterém byl zahřátý určitý prostředek. Lékaři si léky sami připravovali. Žádné sestry lékařům neasistovaly (literatura jejich existenci dosud nedokládá), avšak jsou doloženi „obvazovači“, ranhojiči, maséři, laičtí léčitelé.

Péče o rodící ženu

Bohaté ženy rodily ve velkém chrámu, kde byly svěřeny do péče *kněžce*. Ta měla roli *porodní báby*. Ženy rodily v podřepu na cihlách, které se používaly jako primitivní porodnické lůžko. K vyvolání porodu se vykuřovalo hroším trusem. Během porodu se prováděly různé kultovní a magické obřady. O porodech se papyrus nezmiňuje. Pravděpodobně proto, že nebyl záležitostí lékaře. Byl považován za normální součást lidského života a lékař u něj nemusel asistovat. U porodu bylo přítomno několik porodních bab. Většinou byly přítomny tři nebo čtyři ženy, které rodičce pomáhaly. Na různých vyobrazeních je dítě během porodu znázorněno hlavičkou dolů a porozenými horními končetinami. O podvazování pupečníku v egyptské literatuře údaje chybí. Placenta se někdy uchovávala ve vysušeném stavu až do smrti jedince.

Jen některé porodní asistentky byly odborně vzdělané a měly potřebné znalosti a schopnosti, aby porod úspěšně zvládly. Toto zaměstnání bylo nečisté a nebylo vysoko ceněné. Proto mezi lékaři postrádáme v dávných dobách porodníky. K porodům byli zváni pouze v případě komplikací. Zda-li novorozenec zemře či nikoliv, usuzovali podle síly křiku a výrazu obličeje. Kojení se věnovala velká péče. Zvláště vznešené dámy měly k dispozici několik kojných.

Děti byly v Egyptě velmi ceněny, byly považovány za dar od Boha. O děti se také starali ošetřovatelky a vychovatelé.

Hojení ran

Egyptané přispěli k mechanickým způsobům léčení poranění. Používali se **dlahy** k znehybnění poraněné končetiny a tak zabraňovali dalšímu poškození. Snažili se také přiblížit k sobě okraje rány a **sešít** je jehlou a vláknem, **fixovat** je k sobě klovatinou a proužky bavlněné tkaniny (primitivní Steristrip). Rány také „sešivali“ pomocí obřích mravenců. V tomto případě se mravenec přiložil k ráně, jejíž okraje byly přitaženy k sobě navzájem a když se mravenec zakousl, tělo bylo odkrouceno. Je doloženo několik pomocníků lékaře, kteří se starali o raněné na staveništích – přikládali dlahy na zlomené končetiny, ošetřovali kousnutí štírem, pohybovali se na staveništích a zasahovali, když bylo třeba. *Lehčí zranění* – první den se přikládal obvaz z čerstvého masa a v následujících dnech obvaz ze směsice sádla, medu a rostlinných tamponů. Poranění nadobočnicového oblouku se sešivalo Iněnou nití nebo jemnými pásky ze zvířecích střev. Zlomeniny a vykloubeniny se léčily jako dnes: nejprve se reponovaly a poté znehybnily pomocí dřevěných dlah a obinadel.

Medicínské nástroje používané starověkými Egypťany

Společenské zvyky v Egyptě

Oděv Egypťanů byl **prostý**. Vzhledem k teplému počasí neměl zvláštní význam. Prostý lid jedl 3x denně. Nejedlo se vepřové maso. To bylo považováno za nečisté. Jinak byla **strava pestrá** a vyvážená. Oblíbené byly ryby, drůbež, ale i kozí maso. Vypělé včelařství pochází z doby nejméně před 4500 lety př.n.l. Jako sladidlo se kromě medu používaly i fíky, datle, rozinky. Cukrová třtina se pěstovala v Indii v prehistorické době a cukr začali rafinovat v Benátkách v 15. století. Med byl nejdůležitějším sladidlem ve všech dávných civilizacích.

Hygienická péče

V některých domácnostech existovaly **koupelny** a **toalety se splachováním**. Avšak odpadní vody z domů tekly uprostřed ulice. V Egyptě se dbalo na hygienické předpisy a obyvatelé důkladně pečovali o své tělo. Myli se dvakrát denně a před jídlem. Mýdlo neznali. Pokožku si čistili oleji či pískem a natírali mastmi. Většina prostých Egypťanů nepoznala nikdy koupelnu. Zuby si čistili dřevěnými tyčinkami a žvýkali kuličky z myrhy. Tímto způsobem byl odstraněn zápach z úst. Vlasy nosili krátké, aby se v nich neusazoval hmyz. Egypťané je natírali vonnými mastmi a oleji. Ženská kosmetika představovala vysoký stupeň dokonalosti. Známé byly i recepty proti padání vlasů. Egypťané si čistili chrup pomocí **dřevěných kartáčků**.

Úpadek péče o nemocné

S příchodem Nové říše dochází k úpadku prosperující otrokářské společnosti a mizí v péči o nemocné primitivně vědecká složka, na její místo nastupují pověry, víra v nadpřirozené síly a démony. Lékaři – fyzikové jsou nahrazováni **kněžími** – zaříkavači. Svě místo získává **exorcismus**. Je doloženo i podávání léků obsahující zvířecí výkaly. V Egyptě existovala představa, že nemoci způsobí jiná bytost (démon, duch, červ) a ta vnikne do lidského těla. Pomocí těchto „léků“ (ať se nám to z našeho pohledu zdá být jakkoliv absurdní) měl být vyvolán odpor k lidskému tělu a bytost měla tělo člověka opustit.

Pozn.: **Imhotep** (kolem roku 2900 př. n. l.) představuje významnou postavu egyptských dějin. Působil jako lékař, válečný chirurg, dvorní ministr faraóna Džoséra, i jako architekt. Je autorem stupňovité pyramidy v Sakkáře. Později byl povýšen na boha lékařství, byl nazýván lékař bohů a lidí.

Odkazy

Související články

- Dějiny ošetřovatelství
- Dějiny ošetřovatelství/Pravěk
- Dějiny ošetřovatelství/Starověk
  - Ošetřovatelství ve starověké Indii
  - Ošetřovatelství ve starověké Číně
  - Ošetřovatelství ve starověkém Řecku
  - Ošetřovatelství ve starověkém Římě
- Dějiny ošetřovatelství/Středověk
- Dějiny ošetřovatelství/Novověk
- Dějiny ošetřovatelství/19. století

Použitá literatura

- HALIOUA, Bruno. *Medicína v době faraonů*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Brána, 2004. ISBN 80-7243-229-X.

